

L'existencialisme en la literatura catalana durant el franquisme

Xavier VALL

Universitat Autònoma de Barcelona
francesc.vall@uab.cat

Résumé : Ce panorama esquisse la répercussion dans les Pays Catalans des principaux auteurs étrangers agrégés –en général, malgré eux– à l'"existentialisme", autant que quelques productions catalanes similaires. Il en montre des exemples abondants et variés en provenance de plusieurs champs et, spécialement, de divers genres littéraires, surtout jusqu'à 1968, prenant en considération les conditionnements historiques particuliers.

Mots-clés : Kierkegaard, Heidegger, Jaspers, Marcel, Camus, Sartre, Beauvoir, Merleau-Ponty, existentialisme, culture, littérature, après-guerre, franquisme, Pays Catalans.

Com altres corrents culturals, l'existencialisme és, en part, una construcció¹. A l'entorn de l'axioma «l'existència precedeix l'essència» (per dir-ho amb la formulació sartriana, qüestionada, però, per Camus), s'agrupen autors –la majoria en contra de la seva voluntat– de concepcions polítiques i religioses molt diverses. En una tradició filosòfica dominada per l'essencialisme, es troben tanmateix de ben antic pensadors amatents a aspectes existencials, entre els quals destaca, al segle XIX, el pretès pare de l'existencialisme, el danès Kierkegaard, en especial pel concepte d'«angoixa». Ja en la centúria següent –confluint, entre altres tendències, amb la fenomenologia (força influent als Països Catalans)–, van sistematitzar les seves filosofies existencials els alemanys Jaspers, que analitza les situacions límit, i Heidegger, sobretot en *Sein und Zeit* (1927). Va ser, però, l'existencialisme francès –amb més incidència de l'ateu, sovint cristianitzat, que el catòlic de Gabriel Marcel– el que es va constituir més pròpiament en un moviment i, amb diversos models, va prendre caràcter més literari. El 1945 Sartre, que havia reformulat l'ontologia heideggeriana (en particular, en *L'être et le néant*), va divulgar-ne els plantejaments en la conferència *L'existentialisme est un humanisme*. Al voltant seu i de la seva companya, Simone de Beauvoir (que ho relata en textos memorialístics i en la novel·la *Les mandarins*), es va formar un grup, que va comptar, entre altres plataformes, amb la revista *Les Temps Modernes* (fundada aquell mateix any). Existint ja dissensions amb Camus, tant ideològiques (sobretot per l'evolució inversa de la relació amb el marxisme) com personals, *L'homme révolté* (1952), amb què aquest va mirar de transcendir el «point de départ» de la «sensibilité absurde» de *Le mythe de Sisyphe* (1942), va desencadenar-ne la ruptura, no sempre assumida pels seguidors.

L'existencialisme va aconseguir un gran i proteïforme impacte –no exempt de polèmica (estimulada per la inclusió de Sartre en l'Índex el 1948)–, fins a l'extrem de ser associat a modes juvenils (amb trets distintius superficials com vestir de negre), de les quals es va desmarcar. Va incidir més plenament acabada la Segona Guerra Mundial, tot i que algunes de les obres més representatives s'havien publicat ja abans, i va anar mantenint-se amb considerable vitalitat, encara que el 1953 Domènec Guansé augura ja a Ferrater Mora que Sartre «amb tots els seus satèl·lits marxa cap a la posta». Amb el repunt de fites com el Nobel (1957) i la mort (1960) de Camus o el rebuig d'aquest premi per Sartre (1964) i tot i acabar essent força desplaçat per l'estructuralisme, el *Nouveau Roman*, el Maig del 68..., n'han perdurat diversos aspectes.

En la cultura catalana se'n documenten ja ressonàncies abans de la postguerra. Kierkegaard, introduït a l'Estat per Unamuno, va marcar particularment Joan Estelrich, si bé a la postguerra –com

¹ Agraïxo a Denise Boyer que m'invitès a participar en aquest seminari. He aprofundit alguns aspectes d'aquesta panoràmica (que s'inscriu en el projecte FFI2008-03048: Cultura i literatura a Catalunya, 1939-1959) en diversos estudis i espero poder desenvolupar-ne d'altres. Prescindeixo de citacions bibliogràfiques, ja que serien massa abundants. Tampoc no entro en qüestions metodològiques, que, així i tot, tinc presents (revisant la tradició comparatista, però evitant determinats excessos).

va caricaturar en *Meditacions en el desert* Gaziel, que considerava l'existencialisme exhibicionista— en va fer un ús grotesc. (En vaig aportar ja diversa informació que s'ha pretès nova i es podria completar amb les referències del fons personal d'aquest autor, que agraeixo a Manuel Jorba). Per mediació seva o directament, és present també en l'obra d'altres autors diversos (com Ors, Foix o Lluís Capdevila) i el 1935 Rosselló-Pòrcel en va llegir *El concepto de angustia*. La traducció al castellà el 1933 de *Die geistige Situation der Zeit*, de Jaspers, va ser ressenyada en *El Matí* per Ramon Esquerra (recensió recollida en *Lectures europees*). En *Mirador*, el filòsof alemany és comparat per Guillem Díaz-Plaja amb Simmel i amb Ortega y Gasset per la capacitat de donar «categoria filosòfica a temes menyspreats sovint per banals» i F. Oliver Brachfeld li atribueix la popularització del concepte d'«autenticitat», que Ortega fa seu. En la mateixa revista, davant la negació per aquest de l'atribució d'idees seves a Heidegger, Delfi Dalmau considera que ja es trobaven vint anys enrere en Ors, que tanmateix es va mostrar crític amb el filòsof alemany. De tota manera, era ja força present en l'àmbit filosòfic català, com il·lustren, per exemple, també *Revista*, en què Joaquim Carreras i Artau el 1929 l'esmenta com a un deixeble de Husserl que en la seva tesi «ha volgut treure profit de la doctrina scotista de les categories i de la de les significacions a favor de les noves orientacions fenomenològiques», *La Nostra Terra* i *Criterion*. Josep Palau i Claveras, que en *Filosofia i música* (1935) s'havia referit a Gabriel Marcel, en un article de febrer de l'any següent publicat en *Mirador*, parla d'una «filosofia de l'angoixa», entre els «precedents» de la qual ressalta Kierkegaard i Heidegger. Aquests antecedents podien actuar de substrat, però escassament, i la guerra va suposar un important trencament, per bé que part del bagatge ideològic i formal anterior seguirà pesant, especialment, com és lògic, en els autors ja més formats aleshores.

A la postguerra, la major part dels Països Catalans es trobava sota el jou franquista, sotmesa, per tant, a un aïllament, per bé que no absolut, considerable (França va arribar a tancar la frontera amb l'Estat espanyol de 1946 a 1948) i a la censura (a l'Archivo General de la Administración, d'Alcalá d'Henares, se'n guarden diversos expedients), que s'aniran flexibilitzant, relativament. Vedats altres intents i encara que es produiran noves prohibicions, fins al 1962 no es va publicar el primer llibre de Camus traduït al català, *La pesta*, a l'editorial Vergara, en versió de Joan Fuster, que en traduirà altres obres amb el també suecà Josep Palàcios. Sartre, en atenció a la situació del català, va permetre que la primera traducció a l'Estat d'una obra seva fos *Els mots*, realitzada per J. M. Corredor i editada el 1965 per Proa, amb modificacions que van desplaure al traductor, el qual s'havia ocupat de l'existencialisme ja el 1946 en *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*. Pel que fa a les representacions, destaca que el 8 de desembre de 1964 el Teatre Experimental Català va estrenar al Palau de la Música Catalana *Els justos*, en versió de Bonaventura Vallespinosa, obra que l'any anterior, traduïda per Joan Blanquer, s'havia llegit al Centre Excursionista de Sabadell. Quant a Sartre, el 8 de març de 1968 —mesos després de l'escenificació de *A puerta cerrada* i *La ... respetuosa*, en traducció d'Alfonso Sastre, per la companyia d'Adolfo Marsillach i Núria Espert al Poliorama— es va estrenar al Teatre Romea *Les mosques* per la Companyia Adrià Gual, en versió de Manuel de Pedrolo, que l'any següent en va publicar la traducció de bona part de l'obra teatral. Entre les adaptacions recents, destaca la dramatització de la narració *La chute*, de Camus, per Rodolf Sirera, dirigida per Carles Alfaro.

De tota manera, aquests i altres autors considerats existencialistes ja havien anat penetrant en altres llengües (sovint en versions sud-americanes) i, en algun cas, fins i tot s'havien traduït en revistes de l'exili o clandestines. Així, el guió cinematogràfic sartrià *Les jeux sont faits*, en versió de Jordi Sarsanedas —que declararà que «la influència de Sartre va ser tan assimilada» que no en té «consciència»—, es va publicar parcialment en *Occident* el 1950 i es volia editar íntegrament dins la «Col·lecció Literària Antologia». Les obres s'adquirien a l'estranger (per exemple, Llorenç Villalonga va comprar *La nausée* i *La putain respectueuse*, de Sartre, aprofitant, paradoxalment, un viatge a Lourdes) o d'amagat (en determinades llibreries o a particulars), es trobaven en algunes biblioteques, es distribuïen també mitjançant el préstec personal (per posar-ne només un exemple curiós, Xavier Benguerel va deixar a Carles Riba *Le diable et le bon dieu*, de Sartre) i fins i tot es reproduïen (Antoni Tàpies va llegir *L'existencialisme est un humanisme* ciclostilat). A més de poder veure-les representades a l'estranger, s'escenificaven o se'n feien lectures a diverses entitats i en algun domicili particular. Excepcionalment, Teatro de Estudio el 12 de març de 1948, en sessió única i privada, va

escenificar al Teatre Comèdia de Barcelona *A puerta cerrada*, de Sartre, presentada en el programa de mà per Guillermo Díaz-Plaja. Com ha estudiat Enric Gallén, va estimular, però, les crítiques a l'existencialisme. No cal dir que aquest corrent es va divulgar, sovint desfiguradament –també, a vegades, a l'exili o la clandestinitat–, en nombrosos articles, llibres, conferències, cursos... S'ha de destacar el paper de l'Institut Francès, encara que les opinions dels seus professors no van ser totes favorables a l'existencialisme (així, Maurice Matet, en una aproximació força influent publicada en *Ariel* el 1947, traduïda per Jordi Sarsanedas, va dictaminar que no era una doctrina útil per a la desitjada «reconstrucció»).

Els encontres entre catalans i autors considerats existencialistes no van ser molt rellevants (per exemple i a més d'algun altre cas que ja esmentaré, freqüentaven els mateixos cafès parisencs, Francesc Pujols –interessat en la hiparxiologia, la ciència de l'existència, però, segons va declarar en una entrevista a Carles Sindreu, no en les filosofies dels altres i, específicament, en la sartriana– va evocar haver-se allotjat a la mateixa pensió que Marcel a Montpeller, Rafael Tasis va agrair directament a Camus «la seva acció i generositat», Pla ressenya una conferència de Jaspers a Lausana, Joan Barat i Maria Aurèlia Capmany van assistir a un curs de Merleau-Ponty i ella, Ricard Salvat i Serrahima van coincidir amb Sartre en el Congrés de la Comunitat Europea d'Escriptors celebrat a Roma el 1965, Porcel recordava les dificultats que va tenir per aconseguir d'entrevistar-lo...). No se'n coneix tampoc gaire correspondència. Mentre que la visita de Heidegger a l'Estat espanyol no es va produir per l'evolució de la Segona Guerra Mundial, Marcel hi va ser ben acollit i el 1948 va reprovar que Camus hi ambientés *L'état de siège*. Aquest li va replicar amb «Pourquoi l'Espagne», article que va suscitar una carta, entre d'altres, de Palau i Fabre, que elaborarà amb ell un manifest. Camus, que era descendent de Menorca i va viatjar a les Balears, va ajudar Víctor Alba a traduir Maragall al francès (es conserva correspondència entre ambdós), però espanyolitzarà els seus orígens. Similarment, Beauvoir i Sartre, tindran una visió força pintoresca de l'Estat espanyol, que costarà que modifiquin els seus viatges i els contactes amb alguns artistes i intel·lectuals hispànics (com Picasso, del qual van representar amb Camus l'obra teatral *Le désir attrapé par la queue*, i Juan Goytisolo). De tota manera, van col·laborar en diverses iniciatives polítiques i culturals catalanes, igual que Camus, i van mostrar sensibilitat també per la qüestió nacional, com van ressaltar en l'*Avui*, arran de la mort de Sartre, Oriol Pi de Cabanyes i Eyllt T. Lawrence. Aquesta escriptora, a propòsit de *Les mouches*, havia ponderat l'optimisme sartrià «si d'antuvi acceptem la nostra solitud i la nostra tremenda llibertat de crear-nos a nosaltres mateixos», per bé que el seu marit, Ferran de Pol, amb qui va viatjar a París el 1948, aleshores s'havia dolgut que «escriptores de talento» com Sartre o Camus generessin «mil formas parasitarias».

L'existencialisme, com és obvi, va ser assimilat o, si més no, avaluat –més a fons o menys i amb actituds diverses– per filòsofs catalans o residents en terres catalanes de distintes tendències: Jaume Serrra Hunter, Joaquim Xirau i el seu fill Ramon, Xavier Zubiri –que havia assistit a classes de Heidegger–, Francesc Mirabent, Joan Roura-Parella, Ramon Roquer, Miquel Ramis, Eduard Nicol, Jordi Maragall, Josep Ferrater Mora –que escriu en anglès una poesia amb referents existencialistes (entre altres models, com, implícitament, el poema «*Ecce homo*», de Nietzsche), traduïda per Xavier Benguerel amb el títol de «Poema desolat»–, Antoni Truyol, Josep Maria Calsamiglia, Francesc Gomà, Miquel Siguan, Manuel Sacristán, Jordi Pérez Ballestar, Jaume Lorés, Xavier Rubert de Ventós, Joaquim Maristany... Incideix també en la pedagogia, la psicologia, la psiquiatria, la medicina i altres disciplines. No sense tensions, convergeix amb diverses tendències polítiques, des del falangisme al marxisme o l'anarquisme, passant pel liberalisme, i, amb precedents, esdevé una pauta de l'«engatjament». En l'àmbit religiós –en què conflueix amb corrents com el personalisme de Mounier, autor d'*Introduction aux existentialismes* (1947) i d'altres escrits sobre el tema–, es mira d'examinar-ne l'actitud al respecte (com fan Octavi Fullat amb «la moral atea» de Camus en una tesi presentada a Lovaina el 1963, que va prologar Charles Møller –de qui López-Picó el 1957 havia destacat justament l'estudi sobre aquest escriptor–, i, poc després, Eusebi Colomer, amb Heidegger, i Salvador Pàniker, amb Sartre), d'incorporar-ne aspectes (encara recentment, Jaume Reixach ha relacionat la «santedat laica» de *La peste*, de Camus, novel·la que va llegir al seminari, amb l'actual entrenador del Barça, «Sisif modern») o d'afanyar-se a oferir-hi alternatives (així, el 1959 Josep Maria Barallín proposava Santa Teresina com «la rèplica» a Kierkegaard i Nietzsche). Considerat sovint un

«isme» avantgardístic, imbueix diversos camps artístics, a més de la teoria i la crítica (conreades també per literats) i del cinema. En les arts plàstiques, poden il·lustrar-ho Dau al Set –grup que comptava amb el filòsof Arnau Puig–, l'exposició del 1965 a l'Institut Francès *Convergències entre el pensament i la plàstica actuals* (en homenatge a Sartre), un gravat de Subirachs per al número de *Camp de l'Arpa* commemoratiu de la mort d'aquest filòsof, o que Palau i Fabre qualifiqui d'existencialista l'obra d'Antoni Clavé, mentre que Dalí, tot i jugar amb elements d'aquest corrent, ironitza que, en cantar «la sirena de Kierkegaard» «todas las ratas de alcantarilla existencialistas, que fornicaban durante la ocupación, escupieron y proclamaron su repugnancia por los despojos del festín surrealista» o els retreu la utilització de l'angoixa com a *modus vivendi*. Quant a la música, a més de la identificació amb el jazz i la ressonància en la Nova Cançó (per exemple, Raimon), sobresurten les versions de Camus per Robert Gerhard. Mostra de l'amplitud de l'impacte és que el 1950 una carta a *Destino* es queixa d'haver detectat les modes juvenils existencialistes a Barcelona, la presència de les quals, com veurem, documenten també diverses obres.

Tocant als estudis literaris, ressalta la presència en Josep Maria Castellet, que, influït per Heidegger, Sartre (en especial, *Qu'est-ce que la littérature?*), Beauvoir, Camus..., defensa l'expressió del compromís de l'escriptor amb tècniques objectivistes, com a apel·lació al lector. A més, es troben referències, explícites o implícites, a l'existencialisme, bé siguin més proclius o més crítiques i imbricades sovint amb altres corrents, en diversos autors: Joan Arús, que censura distintes innovacions literàries, entre les quals el *tremendismo* –un corrent que s'ha assimilat, qüestionablement, a l'existencialisme–, Jaume Bofill i Ferro, que es dol de la deriva existencialista d'un segle que volia monopolitzar el noucentisme –tanmateix força arrelat–, Ramon Xuriguera, que va traduir Sartre i Beauvoir, Maurici Serrahima, Rafael Tasis, Guillem Díaz-Plaja, Josep Maria Lladó i Figueres, Alfred Badia, Humbert Pardellans, que va propugnar un simbolisme existencialista, Joan Triadú, Gabriel Ferrater, Antoni Vilanova, Jordi Carbonell, Joan Ferraté, Llorenç i Joan Gomis, Josep Anton Baixeras, Joaquim Molas, Antoni Comas, Jordi Arbonés, Xavier Fàbregas, que va satiritzar l'existencialisme en la peça *Opositor a cadáver*, però que en va ser receptiu, Ricard Salvat, que va dirigir la representació de *Les mosques* citada...

Joan Puig i Ferrer va concebre l'assaig *La possibilitat* (n'agraeix la consulta del mecanoscrit, datat a París el 1948, a Guillem-Jordi Graells), tot i altres models, producte sobretot de la «commoció» del descobriment de Kierkegaard a la postguerra i es refereix a l'existencialisme en altres textos (com els dietaris i *El pelegrí apassionat*). Josep Pla i Joan Fuster comparteixen cert escepticisme –si bé de signe ideològic diferent– vers l'existencialisme, i més en general. Pla, en el seu reelaborat *Quadern gris*, comenta els estudis de Kierkegaard per Estelrich celebrant que «la filosofia passi una temporada pel purgatori de la confessió personal», però acabarà tractant el pensador danès de «ximplet» i distanciant-se força de l'existencialisme, si bé reconeix la «ploma mestre» de Sartre, mentre que troba Camus «enormement retòric». L'actitud de Fuster, malgrat diversos matisos, la condensa prou bé un dels seus *Judicis finals*: «Totes les metafísiques són "metafísiques de la consolació", incloent-hi la del mateix Camus, en la mesura que és metafísica [...]», a pesar de la precaució d'aquest autor de no barrejar, d'entrada, amb la seva anàlisi «aucune métaphysique». En part en la línia fusteriana, es troba «Gabriel Marcel, l'escarabat i jo», de Josep Iborra, el qual incorpora, a més, altres vessants existencialistes a la seva obra, també a textos més narratius. L'existencialisme és present, en especial, en diversos articles de Manuel de Pedrolo (com «Ésser lliure»). Destaca igualment Maria Aurèlia Capmany, estrictament coetània seva i llicenciada en filosofia, autora, entre altres assaigs, de *La dona a Catalunya* (1966), en la línia de *Le deuxième sexe*, la traducció del qual, editada dos anys després, prologarà, a més de traduir i editar l'aplec d'escrits sartrians *Fenomenologia i existencialisme* de la col·lecció «Textos filosòfics» de Laia. Entre altres exemples, Artur Bladé i Desumvila, un dels grans cronistes de l'exili, recorda que Camus en va ponderar la manca de recursos.

La presència de l'existencialisme en la poesia, en què es barreja amb diverses tendències, és força abundant i diversa, tot i la paradoxa que els màxims representants de l'existencialisme la van conrear escassament i que, en contrast amb la valoració de la poèticitat per Heidegger, Sartre la va excloure de la literatura, a més de consagrar un estudi força crític a Baudelaire.

Em limitaré a posar-ne només alguns exemples prou diversos. Foix, entre altres referències seves a l'existencialisme, a més d'ironitzar sobre aquells que «s'angoixen de no res», cantarà, arran de la

revolta del 68, el «jovent» que «amb fe i coratge / deixa el Sartre». Joan Oliver, que traduirà *Les belles images*, de Simone de Beauvoir, encapçala amb un epígraf atribuït a Sartre el sarcàstic «Romanç miserable» de *Saló de tardor*. Ramon Xirau, tot i mostrar-se crític amb l'existencialisme en l'assaig *Duración y existencia*, incorporarà citacions de Kierkegaard i Camus en la seva poesia. Pedroló va denominar heideggerianament els poemaris, amb referents també sartrians, *Ésser en el món* i *Ésser per a la mort* i va titular «Existència» un poema d'*Elegies de la Diagonal*. Agustí Bartra, que traduirà *Le mur*, de Sartre, qualifica les poesies d'aquest gènere que formen *Ecce homo* d'«existencials», «en tant que existència significa [...] una filosofia agonal de l'home presa del sentit de la terra» i, en «Esbós d'un himne», havia remarcat ja l'«ésser fet temps que madura després de caòtica existència». Com ell i molts altres (per exemple, Rosa Leveroni, que, com a poetessa toca també temes afins a l'existencialisme i que en el seu dietari deixa constància del gran interès que li va suscitar la lectura de *Huis clos* a l'Institut Francès, en la narració «L'estranger»), Jordi Sarsanedas i Maria Beneyto recreen la figura de «l'estrany», tot i que, a més de Camus, compta amb altres referents (com el poema de Baudelaire «L'étranger», adaptat per Palau i Fabre) i sovint reflecteix circumstàncies personals, en especial l'exili. Fuster utilitza diversos elements existencialistes, amb un tractament bé sigui més existencial o més irònic. Vicent Andrés Estellés manifesta la seva «extrema devoció» per Sartre i Emili Rodríguez-Bernaveu reconeix també l'impacte, de primer hegemònic, de l'existencialisme. Josep Romeu, en «Passatge a la cruïlla», cerca el «camí enconstrat de l'ésser i no ser», el «trofeu sagnant contra la nàusea». Carles Cardó presenta el místic «Psalm de Tu» com un «poema existencialista». Octavi Saltor etiqueta com a «existencialismo ortodoxo» la poesia de Ricard Permanyer. Espriu, que reitera el distanciament dels «crits existencialistes i altres ineducades expansions», es refereix a l'«amorfa ontologia de l'en-si» (categoria hegeliana adoptada per Sartre) i al·ludeix a l'«infern» de *Huis clos* —que glossaran sengles poemes de Jaume Pomar, de Manuel Tosca i Amella i d'Òscar Rocabert— en «*Nusquam est qui ubique est*», poema —el títol del qual és extret de les epístoles de Sèneca a Lucili— recollit en *Les cançons d'Ariadna*, o elogia el «llibre magnífic» de Camus sobre Sísif en recrear (com fan, entre altres, Miquel Dolç, Bartra i Jesús Moncada) aquest mite clàssic en una de les proses de *Les roques i el mar, el blau*. Mentre que Joan Perucho escolta la «balada misteriosa i obscura» del «boulevard Saint-Germain[-des-Prés]», Gabriel Ferrater en «*In memoriam*» no vol «litterar o filosofar» «la por», perquè no és «un oranès» d'aquell barri. En «Record de Camus», Vinyoli vincula a una cèlebre sentència d'Anaximandre la imatge del «juge pénitent», de *La chute* —narració el caràcter paròdic de la qual, remarcat per l'autor, ha passat generalment desapercebut. Com Vinyoli, s'interessa particularment per Heidegger Pere Gimferrer, i Joan Margarit vincula «*El Ser i el Temps*» a «l'ordre del poema». Feliu Formosa cita *Les mots* en *Albes breus a les mans*. La poesia de Miquel Martí i Pol pren també sovint caràcter existencial. Joan Brossa dona forma plàstica al contrast de «L'existència / destacada damunt el no-res / absolut». Antoni Sàbat encapçala la seva contribució a la *Cinquena antologia poètica universitària* amb una citació de Camus, de la qual desenvolupa la sensació d'estar en alta mar. Agustí Esclasans precedeix el poemari *El temps recordat* d'un «pròleg doctrinal» «sobre l'error existencialista», en que qualifica els existencialistes de «gamberros», terme que intitula poc després una poesia de Màrius Sempere. Miquel Àngel Riera, en *Poemes a Nai*, defineix «estimar» com «un vòmit / d'ésser». Bartomeu Fiol s'ha declarat existencialista. Marta Pessarrodona, en «Els esnobs», cantada per Guillermina Motta, ironitza sobre un tipus d'esnobisme consistent en citar Sartre i parlar d'una «angoixa que no senten», «una nàusea que no coneixen» (diferent del que satiritza Boris Vian, un autor que s'ha vinculat a l'existencialisme, en la seva cançó «J'suis un snob»). En *La febre freda*, Narcís Comadira esmenta *Merleau-Ponty vivant*, de Sartre, i bromeja sobre l'«angoixeta». Carles H. Mor intitula un poema «*Voilà!*, que digué Jean-Paul Sartre o em planto a la cantonada»...

En la narrativa, diverses obres de Sebastià Juan Arbó anteriors a l'auge existencialista han estat considerades com a tals, per la qual cosa procura de desmarcar-se'n. En canvi, Mercè Rodoreda, segons expliciten tant cartes com pròlegs, s'interessa per Sartre, amb l'estímul de Joan Prat, i per altres autors afins a l'existencialisme, si bé la proximitat en alguns aspectes, no treu la llunyania en altres (com il·lustra la referència a *L'étranger*, de Camus, de la introducció a *Mirall trencat*).

Igualment amb elements sovint de novel·la psicològica —però amb intenció fenomenològica—, Capmany, tot i acabar decantant-se més aviat per Sartre, va dedicar diversos articles a Camus, a qui va

escriure (com documenta el fons d'aquest escriptor). La seva narrativa, a més de la importància de la temporalitat, es caracteritza, com va ressaltar ja Jaume Vidal Alcover, per la figura de l'estrany, de primer en versió femenina: *Necessitem morir* (a la solapa l'autora és presentada com a «coneixedora» de Camus i en unes declaracions d'aleshores al *Suplement d'Ariel* cita *Huis clos*, de Sartre), *El cel no és transparent (La pluja als vidres)*, *Betúlia*, *Ara*, «El temps passa sobre un mirall», *El gust de la pols...* Pedrolo hibrida l'existencialisme amb diversos models de gènere i tècniques, amb l'afany d'investigar alhora ideològicament i formal. En la seva prolífica obra narrativa, podem destacar *Les finestres s'obren de nit*, per l'obvietat de ser protagonitzada per un filòsof força existencialista, si bé es juga amb diverses perspectives. Un altre cas especialment il·lustratiu és *La mà contra l'horitzó*, en què, recorrent a la narrativa d'especulació, es planteja la revolta. La prova de foc n'és la plasmació totalitzadora, de la idea de possibilitat, més enllà de la tetralogia sartriana *Les chemins de la liberté*, en *Temps obert*, fet que no treu que tingui present com a model altres cicles i la ciència-ficció.

La narrativa d'Espinàs –en la qual Pedrolo troba a mancar una visió més manifestament filosòfica–, tot i que l'autor es desmarca de les poses intel·lectuals, que desmenteix algunes ressonàncies que se li han atribuït, que parteix directament del model nord-americà, que s'inspira en la realitat més pròxima..., suggereix aspectes existencialistes. Similarment, ho fan també altres narracions testimonials i objectivistes, com *Tots tres surten per l'Ozama*, de Riera Llorca –que manifesta la seva admiració per Camus i valora la difusió de les tècniques americanes pels existencialistes–, *K. L. Reich*, d'Amat-Piniella, que descriu les situacions límit de la condició humana, per bé que producte fonamentalment de les experiències als camps nazis, i els cosmopolites relats de *Dotze hores*, de Pardellans, que, amb disquisicions més manifestament existencialistes, parteixen també sovint de vivències (entre les quals les del món penitenciari franquista, que Sartre havia plasmat en *Le mur*).

Dins l'anomenada «novel·la catòlica», en *Incerta glòria*, de Joan Sales, Juli Soleràs s'adscriu als «pobres kierkegaardians» i, bo i remarcant-se que provenim de l'«obsccè» i anem al «macabre», s'implanta l'alternativa «la Creu o l'Absurd». En part dins d'aquest gènere, Blai Bonet assimila aspectes existencialistes, sobretot camusians, especialment en *Haceldama*. Altres narradors literàriament catòlics, com Xavier Benguerel, incorporen també algun element existencialista.

Pel que fa a les caricatures o paròdies, destaquen les de Villalonga, particularment en *L'Àngel Rebel (Flo la Vigne)*, amb el referent de l'interès per l'existencialisme de Baltasar Porcel, que va encapçalar encara *Els argonautes* amb un paradigmàtic epígraf de Sartre: «L'home no és, sinó que es fa». També caricaturen la moda existencialista Nicolau M. Rubió i Tudurí en *Camell travat*, Concepció G. Maluquer en *Parèntesi*, Jordi Sarsanedas en *La noia de sorra...* Víctor Mora, en el conte «L'angoixa de sempre», ens dibuixa un grotesc narrador pretesament existencialista, però en altres obres valorarà l'existencialisme compromès. En «El diari del doctor Cèsar Al», de Joan Garrabou, la narrativa del qual s'ha qualificat sovint d'existencialista, s'encunya l'expressió «existencialisme humorístic». Carles Sindreu bromeja sobre «una nova forma evolutiva de l'existencialisme: el peuisme», que propugna el «sever control dels peus que ens aguanten i que per manca d'arrelament tel·lúric ens menen a les grans relliscades que ens precipiten dins el gorg del treball sense justificació». Pere Calders el 1966, en un dels articles de la sèrie «L'exploració d'illes conegudes», a fi d'il·lustrar que als Estats Units «els joves escriptors també s'inclinen per la sàtira, l'absurd i l'humor», cita l'afirmació de Pierre Dommergues segons la qual molts d'aquests autors se senten més atrets per Ionesco que per Sartre, a més de remarcar que Norman Mailer proposa d'«oposar l'heroi existencial a l'angoixa» i Saul Bellow «s'enfronta a la realitat furgant en el misteri de l'home», «insistent en una ironia que dóna a l'absurd una rara versemblança».

L'existencialisme és ben present encara en obres més recents: *L'udol del griso al caire de les clavegueres*, de Quim Monzó, caricaturescament; *L'adolescent de sal*, de Biel Mesquida, integrat en el joc intertextual; *El dia que va morir Marilyn*, de Terenci Moix, reflectint la persistència de l'existencialisme com a moda adolescent; *Oferiu flors als rebels que fracassaren*, d'Oriol Pi de Cabanyes, en què es recorda la interpretació camusiana de Sísif; les primeres novel·les de Gabriel Janer i Manila, que se'n confessa marcat «profundament»; Carme Riera que, havent-se referit a Camus en la narració «Noltros no hem tengut sort amb sos homos...» (segons em va explicar, partint d'una anècdota real), el converteix en personatge de *La meitat de l'ànima*; en *La Vall dels Reis*, de Sempronio (Andreu Avel·lí Artís), apareix Sartre acompanyat de Beauvoir en una assemblea del Maig

del 68; en *Les revolucions perdudes*, de Josep M. Quintana, les inquietuds existencialistes esdevenen una «experiència fantàstica» de «joventut» que fa «riure»...

En el gènere teatral, destaca la proposta sartriana d'un «teatre de situacions» –si bé Camus reivindicava també els caràcters–, que s'hibrida amb altres models. Villalonga parodia *Huis clos* en diverses obres i Rubió i Tudurí, en *Ulisses a l'Argòlida*, *Les mouches*, que, com el *Calígula* de Camus, esdevé un nou referent en el tractament de mites clàssics, que havien de tenir en compte altres obres catalanes. Pel que fa a la presència de l'existencialisme a la moda, Sagarra considera els existencialistes «un gran rebaño de individuos falsos, grotescos, vacíos, por no decir mentecatos e indeseables», que satiritza en la *Galatea*. En *La tercera vegada*, de Lluís Elias, protagonitzada per una parella d'«esnobs», ella confessa enamorar-se «malgrat ésser una existencialista» (n'agraeix la referència a Núria Santamaria). Similarment, *Una dreuera*, de Joan Oliver, la protagonitzen dos joves germans entre «esportistes i existencialistes», ella pintora i ell autor de poemes «existencialoides», i, amb un altre to, en *Ball robot*, Cugat tendeix a la «filosofia barata» i fa afirmacions com «L'home no és altra cosa que un ésser infeliç».

S'ha relacionat amb l'existencialisme l'obra teatral de Palau i Fabre, que el 1959 va organitzar a la Maison du Mexique de París una conferència de Sartre sobre «Les tendances actuelles du théâtre», però que el situa, igual que Camus, per sota d'Artaud, i considera que escriu *Huis clos* «sota el signe baudelairià», però que se'n «revolta», «negant-se així –a canvi d'una revolució de façana, que amaga un conformisme artístic absolut– la possibilitat de renovació». Es va ocupar del teatre sartrià també Ramon Planas. Bartra, bo i propugnant el «situacionisme», inclou diverses ressonàncies existencialistes en el seu teatre (per exemple, en *L'hivern plora gebre damunt el gerani*, Blai cita «amb una veu ràpida i neutra, com de mestretites sapastre» un fragment de *Sein und Zeit* traduït al català o, en *El tren de cristall*, opta per una interpretació heideggariana del protagonista de la novel·la *Der Prozess*, de Kafka, un autor valorat per diversos representants de l'existencialisme). Capmany, en *Tu i l'hipòcrita*, acarant el protagonista amb altres personatges i amb l'espectador, planteja la mala fe (en el sentit sartrià) i adapta *Ara* en *El desert dels dies*. Pedrolo combina aspectes existencialistes amb la utilització d'elements del teatre de l'absurd, com mostren, per exemple, *Cruma*, *Homes i no* (que simbolitza la lluita contra els límits, un tema molt pedrolà) i *Tècnica de cambra*. En *Parasceve*, Bonet s'inspira en un cas real apuntat en *L'homme révolté*. *Els condemnats*, de Porcel, si bé porta Espriu a concloure que «no es tan sencillo dar con otro *Huis clos*», plasma, estimablement i amb altres estímuls, un microcosmos de referents andritxols. El també mallorquí Joan Soler i Antic, en *Aquí no passa res*, gosa abordar el terrorisme, amb els referents sobretot de *Les justes* i *L'étranger*, de Camus. Jordi Teixidor havia titulat *Sísif o els planys de la soferta L'auca del senyor Llovet*. J. M. Benet i Jornet confessa certa influència de *Le Diable et le bon Dieu* en *Marc i Jofre o Els alquimistes de la fortuna...* I no mancarà el reconeixement de dramaturgs posteriors vers l'existencialisme.

Aquest moviment, amb les seves ingenuïtats, ha contribuït a arrelar el pensament en la vida, partint de l'àmbit personal, i a atenuar l'essencialisme dominant. En relació a les circumstàncies de la cultura catalana, és evident que la seva presència és considerable. Convé tenir present, a més, que m'he limitat a oferir-ne alguns exemples, sense poder pretendre l'exhaustivitat (ometent fins i tot diverses obres o autors que han estat adscrits a aquest corrent, no esmentant sempre els escriptors en tots els gèneres en què podrien figurar i tendint a prescindir dels més recents). De tota manera, no m'he volgut centrar només en els autors més afins a l'existencialisme (com Pardellans, Capmany, Pedrolo, Castellet, Porcel...) –la qual cosa no implica insensibilitat a molts altres estímuls–, sinó mostrar-ne la diversitat de la recepció, bo i recollint-ne les crítiques, que, fins i tot quan són més ultrades, no sempre n'exclouen cert influx. En algun cas comptem ja amb força bibliografia, a vegades monogràfica, però queden diversos aspectes per analitzar i, més en general, caldria continuar desenvolupant els estudis sobre els diversos períodes de l'època en què l'existencialisme incideix més.